

ΤΑ ΠΑΛΑΙΤΥΠΑ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Του
**Αρχμ. Γεωργίου
 Χρυσοστόμου**
 Καθηγητή Α.Ε.Σ.Θ.
 Πρωτοσυγκέλλου
 Ι.Μ.Β.Ν.Κ.

Ένα σημαντικό κεφάλαιο της ιστορίας κάθε τόπου είναι τα σωζόμενα μνημεία, που αποτελούν ταυτόχρονα και πηγή ιστορικής πληροφόρησης. Μία τέτοια κατηγορία ιστορικών μνημείων, ίσως η λιγότερο γνωστή, είναι τα παλαιτύπα.

Όταν λέμε παλαιτύπα, εννοούμε παλαιές εκδόσεις βιβλίων, που αρχίζουν από την ανακάλυψη της τυπογραφίας στα μέσα του 15ου αι. και φτάνουν μέχρι τα τέλη του 19ου ή και τις αρχές του 20ού αι.

Ανέκαθεν ο άνθρωπος αισθανόταν την ανάγκη να εκφράζει το λόγο του όχι μόνον προφορικά αλλά και γραπτά. Η γραφή συνέβαλε αποφασιστικά στην ανάπτυξη του πολιτισμού, τη διάσωση των ιστορικών γεγονότων και, γενικότερα, τη διαφύλαξη της σοφίας και της γνώσεως του παρελθόντος, που είναι η βάση του παρόντος και του μέλλοντος.

Οι γραφικές ύλες που χρησιμοποιήθηκαν από τα προϊστορικά ακόμη χρόνια περιλαμβάνουν τα υλικά της γης, ανόργανα, φυτικά και ζωικά. Πηλός, λίθοι, μέταλλα, φυτικές ίνες, δέρματα ζώων, κεριά κ. ά. Αποτέλεσαν ορισμένα από τα γνωστά υλικά γραφής. Τα πιο διαδεδομένα όμως υλικά γραφής αποτέλεσαν οι πάπυρος (3ος π. Χ. αι.) και, αργότερα, η περγαμινή (2ος μ. Χ. αι.). Από τον 8ο μ. Χ. αι. το χαρτί άρχισε να αντικαθιστά τις μέχρι τότε γνωστές επιφάνειες γραφής.

Τα πρώτα βιβλία ήταν χειρόγραφα. Η αναπαραγωγή και η διάδοσή τους γινόταν με αντιγραφή του πρωτοτύπου χειρογράφου σε πολλά αντίτυπα. Η αντιγραφή γινόταν συνήθως από επαγγελματίες αντιγραφείς, ενώ πολύ γνωστά είναι αντιγραφικά εργαστήρια που λειτουργούσαν κυρίως σε μοναστήρια, όπως η περίφημη μονή Στουδίου στην Κωνσταντινούπολη.

Με την πρώτη άλωση της Πόλης και την Οθωμανοκρατία πλήθος χειρογράφων καταστράφηκαν και, στην καλύτερη περίπτωση, μεταφέρθηκαν στη Δύση, όπου και βρίσκονται μέχρι σήμερα, είτε σε μοναστήρια είτε σε βιβλιοθήκες.

Το 1454 ανακαλύφθηκε η τυπογραφία και μία νέα περίοδος για την κυκλοφορία των βιβλίων άρχισε, αφού η αναπαραγωγή μπορούσε να γίνεται πλέον ευκολότερα απ' ό,τι με την αντιγραφή των χειρογράφων, μάλιστα σε δεκάδες, εκατοντάδες και χιλιάδες αντίτυπων. Το πρώτο αυτοτελές ελληνικό βιβλίο εκδίδεται το 1476 στο Μιλάνο και δεν είναι άλλο από τη Γραμματική του Κωνσταντίνου Λάσκαρη. Εκδότης είναι ο ιταλός τυπογράφος Διονύσιος Παρναβίνος. Οι περισσότερες εκδόσεις ελληνικών βιβλίων έγιναν στη Βενετία, τη Βιέννη και αργότερα στην Κωνσταντινούπολη και σε άλλες πόλεις.

Τα πρώτα έντυπα βιβλία ονομάζονται αρχέτυπα ή στα λατινικά incunabula. Τα αρχέτυπα καλύπτουν την περίοδο από την ανακάλυψη της τυπογραφίας μέχρι το 1500. Το πρώτο λειτουργικό βιβλίο που τυπώθηκε ανήκει στην περίοδο αυτή και είναι ένα Ψαλτήριο του 1495.

Τα παλαιότερα βιβλία καταλαμβάνουν χρονικά το επόμενο χρονικό διάστημα, δηλαδή από το 1501 μέχρι τα τέλη του 19ου αι. ή ορθότερα μέχρι τις αρχές του 20ού.

Τα περισσότερο διαδεδομένα και γνωστά αρχέτυπα και παλαιότερα βιβλία, που όλα μαζί είναι γνωστά ως παλαιτύπα είναι τα λειτουργικά βιβλία. Δηλαδή βιβλία που το περιεχόμενό τους αφορά τη θεία λατρεία και χρησιμοποιούνται αποκλειστικά στην εκκλησία. Παρόλα αυτά, τα παλαιά λειτουργικά βιβλία χρησιμοποιήθηκαν, στα δύσκολα χρόνια της Τουρκοκρατίας, και ως αναγνωστικά των παιδιών ή ως πρόχειρα σημειωματάρια. Στις κενές σελίδες, μπροστά και πίσω, ή στα περιθώρια των σελίδων συναντούμε διάφορες σημειώσεις, αριθμητικές πράξεις, ημερομηνίες, τοπικές πληροφορίες, αναφορές σε πρόσωπα κ.ο.κ. Είναι οι γνωστές ενθυμήσεις, που αποτελούν σημαντικότερη πηγή πληροφόρησης και μας ανοίγουν νέους ορίζοντες για την προσωπογραφία και την ιστοριογραφία της εποχής τους.

Η Βέροια διαθέτει μία από τις μεγαλύτερες συλλογές παλαιτύπων βιβλίων, που ανέρχονται σε 2500 περίπου. Αυτά βρίσκονται στα μουσεία

το παρελθόν διάφοροι ειδικοί, αρχαιολόγοι και ιστορικοί. Κυρίως όμως ασχολήθηκε ο αρχαιολόγος Θανάσης Παπαζώτος στη δεκαετία του '80.

Το 1995, βρισκόμενος για πρώτη φορά στο γραφείο της ενορίας μου, Αγίων Αναργύρων Βεροίας, εντυπωσιάστηκα από τα παλαιά βιβλία που επιμελώς βρίσκονταν στις προθήκες μίας

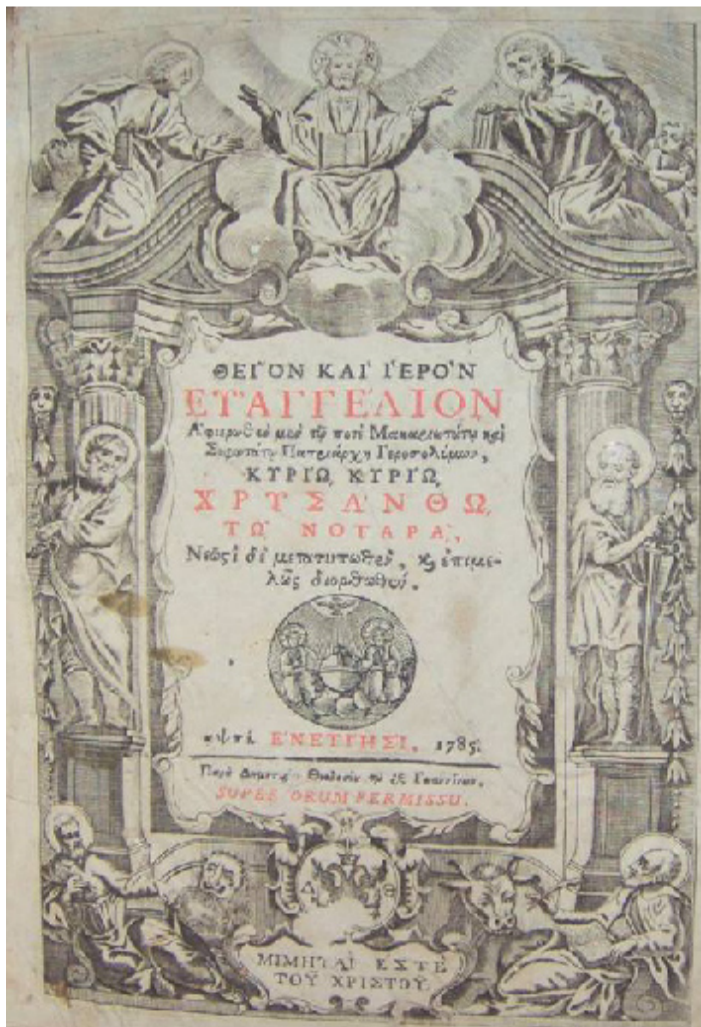

καλαίσθητης ξύλινης βιβλιοθήκης. Σε λίγες ημέρες, βοηθούμενος από τους επιτρόπους της εκκλησίας Βασίλη Κοκοζίδη, συνταξιούχο δάσκαλο, και Αλέξανδρο Χαλκιά, συνταξιούχο κοινοτικό γραμματέα, προέβην στην επιμελή καταγραφή των παλαιτύπων της Ενορίας. Ταυτόχρονα γεννήθηκε μέσα μου η επιθυμία ή μάλλον η αναγκαιότητα μιας συστηματικότερης καταγραφής και μελέτης όλων των εκκλησιαστικών παλαιτύπων.

Έτσι, μόλις το 2005, με την ενθάρρυνση και ευλογία του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου μας κ. Παντελεήμονος, ξεκίνησε ένα φιλόδοξο πρόγραμμα καταγραφής, μελέτης και διάσωσης των παλαιτύπων της Ιεράς Μητροπόλεως Βεροίας, Ναούσης και Καμπανίας. Την επιστημονική ομάδα αποτέλεσαν, υπό την επίβλεψη του γράφοντος, οι α) Αθανάσιος Βουδούρης, θεολόγος, β) Στέργιος Λιούλιας, αρχαιολόγος, γ) Εμμανουήλ Ξυνάδας, θεολόγος και δ) Μαρία Στάθη, θεολόγος - αρχαιολόγος.

Η προσπάθεια αυτή απέδωσε καρπούς, καθώς καταγράφηκαν και μελετήθηκαν ήδη εκατοντάδες παλαιτύπων. Μέλη της επιστημονικής ομάδας παρουσίασαν μέρος του υλικού σε διάφορα συνέδρια και περιοδικά. Ο κυριότερος καρπός όμως της έρευνας αποτέλεσε η διοργάνωση Επιστημονικής Διημερίδας (6 - 7 Ιουνίου 2008) με θέμα «Ο πνευματικός πολιτισμός της Βέροιας στον κόσμο των παλαιτύπων», που διοργανώθηκε στη Βέροια και εντάχθηκε στα ΙΔ' Παύλεια.

Ο κόσμος των παλαιτύπων είναι ένας άγνωστος κόσμος, λίγο μελετημένος, που σίγουρα έχει πολλά να προσφέρει στο μέλλον, συμπληρώνοντας την ιστορική γνώση του παρελθόντος και δημιουργώντας καλύτερες προϋποθέσεις για την αντιμετώπιση του μέλλοντος.

της πόλης (Βυζαντινό, Βλαχογιάννειο), κυρίως όμως στους ενοριακούς ναούς και σπανιότερα σε παρεκκλήσια πόλεων και χωριών. Το παλαιότερο παλαιτύπο είναι ένα Μηναιό Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου του 1527. Με τα παλαιτύπα της Βέροιας ασχολήθηκαν επιστημονικά κατά